

บทคัดย่อ

รหัสโครงการ	RDG5950083
ชื่อโครงการ	แนวทางการพัฒนาและเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับเกษตรกรชาวไร่อ้อย เพื่อการคงอยู่ในอาชีพได้อย่างยั่งยืนในภาคเหนือตอนล่าง
หัวหน้าโครงการ	ดร.ธีราพร ทองปัญญา
ระยะเวลาดำเนินการ	1 ปี 6 เดือน (ตั้งแต่วันที่ 1 มิถุนายน 2559 ถึง 30 พฤศจิกายน 2560)

งานวิจัยนี้ใช้วิธีการวิจัยแบบผสม โดยมีวัตถุประสงค์ดังนี้ 1) เพื่อศึกษาวิถีชีวิตของเกษตรกรชาวไร่อ้อยในมิติด้านสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม 2) เพื่อศึกษาเส้นทางการประกอบอาชีพของเกษตรกรชาวไร่อ้อย ตั้งแต่การก้าวเข้าสู่อาชีพ ขั้นตอนการทำงาน เส้นทางการพัฒนา และเป้าหมายของการประกอบอาชีพ และ 3) เพื่อหาแนวทางในการพัฒนาและเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับเกษตรกรชาวไร่อ้อยเพื่อการคงอยู่ในอาชีพได้อย่างยั่งยืน โดยได้ทำการศึกษากับกลุ่มเกษตรกรชาวไร่อ้อยจากจังหวัดนครสวรรค์ จังหวัดกำแพงเพชร และจังหวัดสุโขทัย ซึ่งได้ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสำรวจด้วยแบบสอบถาม การสัมภาษณ์เชิงลึกเฉพาะราย และการสนทนากลุ่ม ซึ่งในการสนทนากลุ่มนี้ได้ใช้การจัดเวทีแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่าง 2 กลุ่ม คือ (1) กลุ่มเกษตรกรชาวไร่อ้อย กับ (2) กลุ่มผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ได้แก่ ตัวแทนจากโรงงานน้ำตาล ผู้แทนเครือข่าย ผู้แทนภาครัฐ/เอกชน

สำหรับผลการวิจัยในมิติทางด้านสังคมพบว่า วิถีชีวิตในมิติด้านสังคมของเกษตรกรชาวไร่อ้อยเป็นลักษณะของการอาศัยทุน ทั้งทุนมนุษย์และทุนสังคมที่ตนเองมีอยู่เดิมและที่สร้างเพิ่มเติมขึ้นมาเพื่อช่วยในการสนับสนุนการทำงานและการใช้ชีวิตของเกษตรกร ซึ่งในภาพรวมเกษตรกรชาวไร่อ้อยส่วนใหญ่ (ร้อยละ 83.88) ยังคงมีความพึงพอใจต่อวิถีชีวิตของการเป็นเกษตรกรชาวไร่อ้อยอยู่ในระดับมากถึงมากที่สุด ทั้งนี้ในการเข้าสู่อาชีพของเกษตรกรชาวไร่อ้อยพบว่า มี 3 ลักษณะสำคัญคือ (1) สืบทอดจากครอบครัว (2) คิดและเริ่มทำด้วยตนเอง และ (3) ได้รับคำแนะนำ/ถูกชักชวนจากบุคคลอื่น โดยเกษตรกรทั้งรุ่นเก่าและรุ่นใหม่ส่วนใหญ่ (ร้อยละ 53.85 และร้อยละ 50.00) ได้เข้าสู่อาชีพด้วยการสืบทอดมาจากครอบครัว และเมื่อเข้าสู่อาชีพแล้ว เกษตรกรได้มีความเกี่ยวข้องกับกลุ่มคนต่างๆ ที่ไม่ใช่เฉพาะแต่เกษตรกรชาวไร่อ้อยด้วยกันเท่านั้น แต่ยังเป็นลักษณะของการทำงานร่วมกันระหว่างกลุ่มทางสังคมต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งความสัมพันธ์กับกลุ่มของเกษตรกรชาวไร่อ้อยด้วยกันและกลุ่มทางโรงงานน้ำตาล โดยเป็นในรูปแบบของการจ้างและหรือเช่า ผ่านขั้นตอนการทำงานของเกษตรกรชาวไร่อ้อย 5 ขั้นตอน คือ (1) ขั้นตอนการเตรียมก่อนปลูก ทั้งในเรื่องของการเตรียมดินและเตรียมพันธุ์อ้อย (2) ขั้นตอนการปลูก (3) ขั้นตอนการดูแล (4) ขั้นตอนการเก็บเกี่ยว และ (5) ขั้นตอนการขนส่ง ทำให้การมีเครือข่ายและความสัมพันธ์ทางสังคมที่ดีกับกลุ่มคนต่างๆ จึงเป็นสิ่งที่จำเป็นสำหรับการทำงานของเกษตรกรชาวไร่อ้อยและเป็นช่องทางหนึ่งของการได้พัฒนาความรู้ที่จะนำไปสู่การพัฒนาอาชีพของตน ซึ่งเกษตรกรส่วนใหญ่มีการตั้งเป้าหมายในการทำงานของตน และมีความคาดหวังในอนาคต โดยมีความคิดในการสืบทอดอาชีพสู่ลูกหลานและต้องการที่จะอยู่ในอาชีพการทำไร่อ้อยของตนต่อไป ซึ่งแนวทางที่จะช่วยพัฒนาและสร้างความเข้มแข็งให้กับเกษตรกรชาวไร่อ้อยสามารถคงอยู่ในอาชีพได้ต่อไปต้องประกอบไปด้วย 1) ความร่วมมือระหว่างกันของกลุ่มต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มเกษตรกรชาวไร่อ้อย กลุ่มจากโรงงานน้ำตาล และกลุ่มจากหน่วยงานภาครัฐ ที่จะมาขับเคลื่อนให้เกิดการพัฒนาอาชีพการทำไร่อ้อยให้

เข้มแข็งขึ้น ด้วยการแสดงบทบาทและมีความรับผิดชอบต่อน้ำที่ของตนด้วยความถูกต้อง เหมาะสม และเท่าเทียมกัน และ 2) เกษตรกรมีคุณลักษณะของการเป็นเกษตรกรที่ดีอันนำไปสู่ความเข้มแข็งในอาชีพ ซึ่งประกอบด้วย 4 ลักษณะสำคัญคือ (1) เป็นผู้รู้จักแสวงหาความรู้หรือประสบการณ์ (2) เป็นผู้ที่มีความขยันและตั้งใจในการทำงาน (3) เป็นผู้มีใจรักในอาชีพทำไร่ไถ และ (4) เป็นผู้มีวินัยการใช้จ่ายและรู้จักการต่อยอดเงิน

ในมิติทางด้านเศรษฐกิจ พบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่มีที่อยู่หรือที่ทำกินเป็นของตนเองซึ่งสามารถใช้พื้นที่ของตนในการสร้างผลผลิตเพื่อหาเลี้ยงตนเองและครอบครัวได้ รายได้ตลอดปีของเกษตรกรชาวไร่ไถขึ้นอยู่กับปริมาณผลผลิตไถเป็นหลัก สามารถคาดการณ์รายได้ได้ค่อนข้างแน่นอนกว่าการปลูกพืชชนิดอื่น หากปีใดไม่ประสบกับสภาวะภัยแล้ง ปริมาณผลผลิตจะอยู่ในเกณฑ์ที่ดี แต่ทั้งนี้ เกษตรกรส่วนใหญ่ยังขาดความสามารถในการบริหารจัดการการเงินในครัวเรือน โดยเงินในการทำไร่ไถส่วนใหญ่จะพึ่งพาการกู้ยืมเงินจากโรงงานน้ำตาลเป็นหลัก และถ้าเป็นการกู้ระยะยาวเพื่อใช้ในการลงทุนในที่ดิน เครื่องจักรและอุปกรณ์การเกษตร เกษตรกรรายกลางและรายใหญ่จะกู้จากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธกส.) นอกจากนี้ เกษตรกรยังค่อนข้างมีต้นทุนการทำไร่ไถสูง โดยมีต้นทุนแปรผันที่เป็นต้นทุนหลักกว่าร้อยละ 82.4 ของต้นทุนทั้งหมด อย่างไรก็ตาม เกษตรกรได้มีการวางแผนเป้าหมายโดยมุ่งเน้นไปที่การเพิ่มรายได้จากการประกอบอาชีพไร่ไถ ผ่านความพยายามในการลดต้นทุนและการหารายได้ใหม่ทั้งจากการขยายพื้นที่การทำไร่ไถและจากการประกอบอาชีพเสริม แต่ทั้งนี้ เกษตรกรยังคงรับรู้การเปลี่ยนแปลงของภาวะเศรษฐกิจผ่านช่องทางวิทยุและโทรทัศน์ โดยขาดการเข้าถึงช่องทางใหม่ที่คนในสาขาอาชีพอื่นใช้ในปัจจุบัน ประกอบกับการสนับสนุนจากภายนอกส่วนใหญ่ทั้งจากโรงงานและภาครัฐยังเป็นการสนับสนุนในเรื่องการเงินเป็นหลัก ส่งผลทำให้เกษตรกรยังคงใช้เป็นทางออกในการแก้ปัญหาสภาพคล่องและเงินทุนหมุนเวียนในการผลิตไถ

ในมิติทางด้านสิ่งแวดล้อม พบว่า การที่เกษตรกรชาวไร่ไถมีผลผลิตเฉลี่ยต่อไร่ที่ต่างกันมาจากการเข้าถึงทรัพยากรสิ่งแวดล้อมที่ไม่เท่าเทียมกัน โดยเฉพาะทรัพยากรที่ดิน ทรัพยากรน้ำ คุณภาพท่อนพันธุ์ และการเข้าถึงเทคโนโลยีการปลูก นอกจากนี้ภายใต้สถานการณ์ความแปรปรวนของสภาพภูมิอากาศได้ส่งผลอย่างมากต่อปริมาณน้ำฝนที่ตกไม่สม่ำเสมอ ซึ่งมีผลโดยตรงต่อผลผลิตไถ โดยลักษณะของพื้นที่ปลูกไถของเกษตรกรมีทั้งที่เป็นพื้นที่ลุ่มและพื้นที่ดอน และปัญหาที่ดินที่มีผลต่อผลผลิตไถของเกษตรกรส่วนใหญ่ (ร้อยละ 82.22) ก็คือ การประสบกับปัญหาความอุดมสมบูรณ์ของดิน นอกจากนี้ ในการตัดสินใจเข้าสู่อาชีพพบว่า การเข้าถึงปัจจัยด้านสิ่งแวดล้อมของเกษตรกรชาวไร่ไถที่ส่งผลต่อการผลิตไถ มีส่วนอย่างมากต่อการตัดสินใจก้าวเข้าสู่อาชีพของเกษตรกร ได้แก่ คุณภาพของดิน ความเพียงพอของแหล่งน้ำ การเข้าถึงท่อนพันธุ์และเทคโนโลยี รวมถึงความแปรปรวนของสภาพภูมิอากาศ ปัญหาภัยพิบัติต่างๆ ส่วนขั้นตอนการทำงานในไร่ไถพบว่า เกษตรกรชาวไร่ไถส่วนใหญ่ก่อนการปลูกไถได้มีการใช้ปุ๋ยอินทรีย์บำรุงดิน และมีการไถพรวนดินก่อนเพื่อบำรุงไถ โดยเมื่อถึงเวลาของการตัดไถพบว่า ส่วนใหญ่เลือกใช้วิธีตัดไถสดด้วยการใช้รถตัด และได้ใช้รถไถในการกลบเศษวัสดุเหลือทิ้ง นอกจากนี้เกษตรกรยังได้รู้จักวิธีการปรับปรุงคุณภาพดินและปรับตัวต่อปัญหาการระบาดของโรคพืชและศัตรูพืช รวมถึงการรับมือกับภัยแล้ง

คำสำคัญ: การพัฒนามนุษย์ การพัฒนาอย่างยั่งยืน เกษตรกรชาวไร่ไถ

Abstract

Project Code: RDG5950083
Project Name: Guidelines on The Reinforcement and Development to Strengthen the Sugarcane Farmers Sustainable Existing Career in Lower Northern
Project Chief: Dr. Teeraporn Thongpanya
Implementing Period: 1 year and a half (from 1 June 2016 to 30 November 2017)

This research, both quantitative and qualitative, had the objectives of 1) studying the ways of life of sugar cane farmers with regard to their society, economy and environments, 2) learning their occupational paths from career entry, working processes, developmental routes and career targets and 3) looking for the developmental and strengthening guidelines for sugar cane farmers' sustainable careers. The subjects were sugar cane farmers in Nakhon Sawan, Kamphaengphet and Sukhothai Provinces. The data were collected by questionnaire, in depth interview with certain specific subjects and group discussion. Idea exchange between the two groups, namely, the sugar cane farmers VS the people relevant to this farming, who were the representatives of the sugar cane plants, the network delegates and the representatives of the private and governmental sectors.

The socio-dimensional results indicated that the social ways of life of the sugar cane farmers were based on capital, i.e. the then-held and additionally created human and social capitals that supported the farmers' work and living. Most sugar cane farmers, 83.88 per cent, were satisfied with their farming life much to the most. The sugar cane farmers had come into their careers from three main ways, (1) transmission within family, (2) through thoughts and start by themselves, and (3) recommendations / persuasion by others. Most of the farmers, old and new, 53.85 and 50 per cent respectively, started their farming jobs from their own families. After the entry, the farmers had been associated with various groups of people including non-farmers and with the co-working between social groups especially the relationships among the sugar cane farmers and the sugar making plants in the format of hiring and / or lease via the 5 stages of the farmers' sugar cane working process, which were (1) the pre-growing stage with regard to soil and sugar cane variety preparation, (2) the growing stage, (3) the care-taking stage, (4) the harvesting stage, and (5) the transport stage. The social networks and relationships with other groups of people thus are necessary for the sugar cane farmers and were one channel of the know-how and career development. Most farmers set their working goals and had future expectations that they planned to transmit their careers to their afterwards generations and wished to do their works further. Accordingly, the

developmental and strengthening guidelines for the sugar cane farmers to sustain their careers must comprise of (1) the cooperation between groups, regardless of being the sugar cane farmers, the sugar producing plants and the governmental offices, all of whom need to drive on the sugar cane career development by assuming the correct, proper and equal roles and responsibilities, and (2) the creation of the good farmer qualifications that will lead to their career strength. The four main traits of being the good farmers are: (1) knowledge or experience seekers, (2) diligent persons with working determination, (3) love of sugar cane careers, and (4) income top-ups upon spending discipline.

In the economic dimension, the research discovered that most farmers had residential or income-earning land of themselves, where they could produce yields to raise themselves and families. The annual income of the sugar cane farmers depended on the sugar cane output volume mainly and their income projections showed more constant outcome than those of other farm plants. Without drought, yield volume were sufficiently high. Nonetheless, most sugar cane farmers still needed household financial management capacity on the ground that their farming activities mostly relied on loans at cane sugar making plants. The long term loans went to the investment in land and farming machinery and equipment. The medium and large farmers borrowed at the Agricultural and Cooperatives Bank. Besides, sugar cane growing recorded high costs, with the variable cost, the main in all, at more than 82.4 per cent. In reply to the high financial burden, farmers set up the targets with the emphasis on income adding via the cost reduction and new income sources from farming land increase and extra jobs. Notwithstanding, the farmers still recognized the economic change from television and radio without access to the new channels other professions have currently deployed. Meanwhile, the mainly financial supports from the external sources, i.e. plants and the governmental sector, rendered the solution to liquidity and current capital problems solely.

Regarding the environmental dimension, sugar cane farmers' varied yield averages per rai were attributable to the unequal access to the environmental resources, particularly land, water, breeding stems, and growing technology. The weather variation that led to the unsteady rainfall volume directly affected sugar cane growing that stood on either the wetlands or high terrain. The land problem that hurt the sugar cane growers (82.22 per cent) was the infertile land. In addition, the access to the growing environmental factors much led to the farmers' entry into the sugar can farming career. Those factors were the soil quality, the sufficiency of the water resources, the access to breeding stems and technology, including the weather variation and disaster problems. As for the working in the sugar cane farms, most farmers used organic fertilizers to maintain the soil before growing and subsequently

ploughing to maintain the sugar cane butts. The sugar cane harvesting scenario manifested the fresh cutting and ploughing over the waste materials by tractor vehicles. The farmers also learned how to improve the soil quality and adjust themselves to the epidemics of the plants and pests including how to handle drought.

Key words: human development, sustainable development, sugar cane farmers.